

Okolo Masaryka

(nejhorší noční osvětlení, které jsem kdy viděl)

Jan Hollan

29. listopadu 2000

Prolog

V Brně na Komenského náměstí, tj. na prostranství mezi Červeným kostelem (Komenského chrámem), Besedním domem, Janáčkovou akademií múzických umění a Lékařskou fakultou Masarykovy univerzity je k vidění výstava mnoha druhů svítidel. Bohužel, nejde o výstavu, kam lidé chodí, jen když je téma zajímavá. Výstava pro sebe okupuje veřejné prostranství a mnoho lidí po setmění ohroží a pobouří, když tudy odněkud někam procházejí. Že by se tam na chvíli zastavili, aby se kochali adventním večerem, o tom nemůže být ani řeči.

Světelné šoky

V nevelkém prostoru mezi čtyřmi velebnými institucemi jsou k vidění staré špatné lampy, ještě mnohem horší úplně nové, ale také nové lampy dobré, které jsou ale nejméně nápadné.

Alej dobrých lamp

Napřed o těch dobrých – jejich dvojitý začátek začíná u nádraží a pokračuje po Husově třídě až ke chrámu Jana Ámose Komenského. Pod řadami lamp je dobře osvětlená ulice, zatímco samotné svítidlo nad ní se do dálky táhnou jen jako tenké světlé čárky, které nikoho neruší, protože svítí, jen kam mají, totiž dolů pod sebe. Vtip je v tom, že dole končí vodorovným sklem místo běžným vypouklým krytem. Takové by měly být všechny uliční lampy, a v některých „osvícených“ městech, hlavně ve Spojených státech, to tak už je. Je milé, že i v Brně máme už ulici, kterou se můžeme chlubit.

Na Komenského náměstí je pak jejich výjimečnost zdůrazněna kontrapunktem – spoustou lamp, které naopak svítí hlavně do očí.

a velké hejno špatných

Některé jsou staré, které každý zná, ty jsou všude na příčné jdoucí Joštově třídě. Nebudete jejich vinou pořádně vidět na vánoční stromky a lidi kolem, pokud si večer zajdete koupit stromek na výběžek mezi Joštovou a Údolní.

Další jsou novější, upřené na Červený kostel. Protože míří i na jeho úpatí, svítí do očí všem, kteří jdou kolem chrámu a nesehnou hlavu k zemi. Starší lidé, kteří nemají už úplně čirý zrak, se sehnout musejí, jinak by už neviděli na cestu.

Ještě novější jsou koule kolem kostela. Nic kloudně neosvětlují, do očí svítí snad nesitelně málo, o pozornost soupeří s osvětleným kostelem.

Nová jsou také svítidla před Lékařskou fakultou, tedy na velkém vydlážděném prostranství kolem pomníku se sochou Tomáše Garrigue Masaryka. Dlažbu mají osvětlovat „patníky“ snažící se většinu světla nasměrovat šikmo dolů. Spousta světla z nich ale jde naopak nahoru, a tak jsou nesrovnatelně nápadnější než terén, který mají zviditelnit. Jakoby každý z nich křičel: „podívejte se, jak jsem mladý a silný!“. Sehnout hlavu tady nepomůže, protože oslňující světla jsou na cestě před vámi.

Na Masarykovu sochu pak je upřená čtveřice velmi silných světlometů zabudovaných do dlažby. Jejich světlo, pokud se na sochu vůbec trefí, se od jejího kovového povrchu z valné části odráží dále směrem do nebe a socha tak vypadá osvětlená docela málo. Oproti jasným světelným bodům všude kolem je to jen slabý příznak. Což o to, Masarykově skromnosti to odpovídá.

Jaké je pak překvapení chodců, kteří procházejí těsně kolem jejího podstavce, například od Besedního domu ke konečné trolejbusu na Joštově ulici. Nejprve se jim upře silný sloup světla do zad, pak další do tváře z boku a konečně dostanou světelnou ránu rovnou do očí, pokud se dívají na cestu před sebou. Rána je tak silná, že pokud se jejich zrak nepřizpůsobuje tmě dost rychle (což platí pro mnoho starších lidí), nevidí pak chvíli vůbec nic, když ze světelného proudu vyjdou ven. Kdyby je chtěl někdo oloupit, má v tu chvíli stejně dobrou příležitost, jako ve tmě tunelu. Naštěstí platí, že spálený se bojí ohně, a kdo tudy jednou nic zlého netuše v noci prošel, se příště pomníku obloukem vyhne.

Svítílny na prostranství kolem Masarykova pomníku navrhoval asi člověk, který o zásadách dobrého osvětlování¹ neměl ani tušení. Je to škoda, nejsou přece všichni lidé v Brně tak nekvalifikovaní a lhostejní. Přesto se bojím, jak asi bude stvárněna noční scéna naproti před budovou Akademie. Bude podobně „novátorská“?

Návrh správného osvětlení

Abych ale jen nekritizoval, jak by mělo tedy osvětlení na Komenského náměstí a kolem něj správně vypadat?

¹Stručné zásady dobrého osvětlování:

- Z lampy nemá světlo jít do očí, do oken a do nebe. Má jít jen tam, kam je chceme a smíme poslat (ne na cizí pozemek).
- Není nic platné osvětlit objekt, abychom na něj diváky upoutali, pokud jejich pozornost odvádějí předměty mnohem světlejší.
- Lampa, která svítí přímo na nás coby ozdoba, musí být na pohled buď slabá jako svíčka nebo jen o málo světlejší než okolí – jinak je nepřijemná.
- Majáky jsou potřeba jen na moři a snad v zimě v mlze na horách.
- Noční osvětlení potřebují hlavně ti, kteří vidí špatně. Každá zbytečně světlá plocha nebo bod jim brání, aby viděli její okolí. Neosvětlujme veřejné prostory jen pro mladé zdravé oči.

Masaryk a okolí

Kolem pomníku je to jasné – světelné patníky stačí zaměnit za takové, které nebudou nahoru svítit vůbec nebo jen malounko, pro potěchu oka (k tomu musí mít trošku větší hlavu). Světlomety upřít na sochu ne zespodu, ale zboku shora (z budov Akademie i Fakulty), jen na sochu samotnou (tak uzoučké světelné svazky jsou možné) a tak, aby jejich přímé světlo nemohlo padnout ani na lidi, ani do oken.

Chrámy

Aby vynikl chrám Jana Ámose Komenského, je potřeba vyloučit jasné světelné body kolem něj.

Do světelných koulí stačí dát místo modravých rtuťových výbojek mnohem slabší kompaktní zářivky, pak budou skutečně sloužit jako ozdoba, podobně jako milá a skromná světýlka na hřbitovech. Hlavní je ale nahradit všechny staré lampy na vysokých stožárech kolem chrámu svítidly „plně cloněnými“, tedy bez vypouklého krytu dole. Pokud budou mít (na rozdíl od těch na Husově ulici) uvnitř i dobrá zrcadla, nebudou z dálky vůbec nápadná. Pro „parková svítidla“ na nízkých sloupech na konečné trolejbusu a „světelné tyče“ podél průčelí Lékařské fakulty existují moderní alternativy, které nesvítí vůbec šikmo nahoru a valnou většinu světla posílají strmě dolů na zem nebo např. na vánoční stromky, tam, kde je potřebujeme. Čtveřici (poměrně dobrých) lamp před chrámem stačí osadit mnohem slabšími výbojkami, aby dlažba pod nimi nebyla osvětlena desetkrát silněji než kdekoliv jinde v okolí.

Pak vynikne chrám samotný, a bude k tomu stačit mnohem slabší osvětlení. To je ovšem nutné namontovat na okolní budovy, nejlépe do (zasklených) otvorů v jejich střechách, a namířit a zaclonit tak, aby nesvítilo ani do očí ani do nebe kolem věže kostela. Vkusné by bylo osvětlení dvojí intenzity – slabé pro běžné večery a silnější pro sváteční příležitosti. Pozdě v noci, když se pohledem na chrám nikdo nepovznáší, je nejlépe světlomety vypnout. Noční klid by totiž neměl znamenat jen ticho, ale také, světe div se, i tmu tam, kde si ji můžeme dovolit. Potřebuje ji celá příroda, nás lidi nevyjímaje.

Podobně skromněji pak lze osvětlit i bílou fasádu chrámu svatého Tomáše, který je z Komenského náměstí také vidět. Není důvodu, aby byla stokrát jasnější než vozovka a chodníky Joštovy třídy. Viz např. obrázky na <http://amper.ped.muni.cz/brno>.

Epilog

Z dnešní odstrašující „výstavy“ svítidel všech možných druhů pak vznikne z Komenského náměstí místo s přitažlivou noční krajinou, odkud lidé nebudou spěchat honem pryč. Naopak, můžeme je tam z celé Evropy zvat, aby se přišli podívat, jak milé a přiměřené může takové veřejné prostranství i večer a v noci být.

Lidí, kteří chtějí, aby noční osvětlení bylo kvalitní, totiž je na světě už hodně a stále jich přibývá, viz <http://svetlo.astro.cz> a odkazy tam uvedené.